

“Wat zal ik roepen?”

Hoe we mensen oproepen tot bekering

“Hoor, iemand zegt: ‘Roep’. En de vraag klinkt: ‘Wat zal ik roepen?’” (Jesaja 40:6)

Het luistert nauw. In het evangelisatiewerk weten we dat het belangrijk is om mensen te bewegen tot geloof en bekering. Maar hoe? Wat zeggen we? In onze traditie zijn we bijzonder gevoelig voor oproepen in de trant van: “Kies nu voor Jezus” of “Neem Christus aan”. Om dat soort oproepen hangt al snel de geur van ‘remonstrantisme’ en ‘arminianisme’, zoals dat heet. Maar als we *dat* niet mogen zeggen, wat zeggen we dan?

Daarbij komt de moeilijkheid dat we het vaak hebben tegen mensen die niet vanuit een christelijk, laat staan een gereformeerd kader denken. Begrippen als ‘genade’, ‘schuld’, ‘verkiezing’ en dergelijke zijn abracadabra voor hen of roepen heel andere associaties op. Deze wetenschap kan ons verlammen: we voelen ons als het ware beklemd tussen twee molenstenen: aan de ene kant willen we begrijpelijke en eenvoudige taal spreken, aan de andere kant willen we recht doen aan het feit dat mensen niet uit zichzelf voor God kiezen, dat geloven genade is.

Voor alle duidelijkheid: evangelisatie is een *proces*. Dat betekent dat we niet zo snel mogelijk moeten aanwerken op een moment van overgave bij de ander. Evangelisatie betekent in de eerste plaats dat we een weg met iemand afleggen en bidden en verwachten dat iemand gedurende die weg tot het geloof zal komen. Maar wij zijn het niet die iemand voor de uiteindelijke keus stellen; dat is Jezus Zelf. Het zou ook niet natuurlijk zijn, wanneer we in onze gesprekken en relaties ‘standaard’ aandringen op een beslissing van overgave. Wanneer we in een kerk vragen aan een aantal christenen hoe zij tot bewust geloof zijn gekomen, zullen de meesten van hen ook niet een bepaald bekeringsmoment kunnen aanwijzen. Het lijkt erop dat er niet zoveel Paulussen zijn in ons midden. Dat hoeft ook niet, want de Heere gaat naar Zijn welbehagen verschillende wegen met ieder van ons.

Dit alles neemt niet weg dat we in een relatie met iemand soms toch de behoefte voelen om bij de ander aan te dringen op een keus. Niet iedereen heeft dat nodig, maar het kan soms duidelijkheid scheppen om te vragen: “Wat houdt je nog tegen?”. In de Lutheraanse traditie wordt ‘geloven’ onderscheiden in *notitia* (‘kennis van de geloofswaarheid’), *fiducia* (‘vertrouwen’) en *assensus* (‘toestemmen’, misschien zelfs ‘toeëigenen’). En ook in onze gereformeerde Heidelbergse Catechismus wordt toch gesproken van ‘zeker weten’ en ‘een vast vertrouwen’ als elementen van het geloof. Dat betekent dat in geloven een element zit van persoonlijke toeëigening, van overgave, van zeggen: “Ja, dit geloof ik; dit is ook voor mij”. In dit kader mogen we, naar mijn mening, in een evangeliserend gesprek ook proberen iemand te bewegen tot een bewuste overgave.

Maar wat zeggen we eigenlijk als we iemand aansporen “Christus aan te nemen”? Sommigen zullen meteen zeggen dat dit arminiaans is. Maar dan kunnen we de apostel Johannes ook beschuldigen van arminianisme (Joh. 1:11-12). Dus zo gemakkelijk ligt dit niet.

Stelling

In dit artikel wil ik de stelling verdedigen dat we in het gereformeerde evangelisatiewerk met een gerust hart ‘arminiaans’ klinkende uitdrukkingen mogen gebruiken, zolang die uitdrukkingen maar zijn opgenomen in een goed-gereformeerde theologie. Anderzijds wil ik mensen die dit soort uitdrukkingen gebruiken, verzekeren dat we ook goed en bijbels kunnen evangeliseren, zonder daarbij net te doen alsof de Bijbel niet spreekt over onze totale afhankelijkheid van God. Integendeel, dit leerstuk is de enige bron, motivatie en bemoediging ten aanzien van evangelisatie. Om deze stelling uit te leggen wil ik een aantal stappen doen. In de eerste plaats wil ik beschrijven wat nu eigenlijk het verschil is tussen ‘arminiaanse’, ‘ultra-gereformeerde’ en ‘gereformeerde’ evangelisatie. In de tweede plaats wil ik aandacht geven aan het verschijnsel taal: wat doen we eigenlijk wanneer we een bepaalde uitdrukking hanteren? En tenslotte wil ik nagaan op welke manier we in het gereformeerde evangelisatiewerk mensen van harte kunnen uitnodigen om Christus aan te nemen.

Gereformeerde en arminiaanse evangelisatie

Elke oprechte christen in deze wereld erkent de soevereiniteit van God. Sommigen klinkt dit misschien als een vèrgaande uitspraak in de oren, maar toch is hij geldig. Elke christen die serieus bidt, doet dat omdat hij zijn afhankelijkheid van God erkent. In de oude kerk gold het spreekwoord *lex orandi lex credendi* (“zoals men bidt, zo gelooft men”). Hierin ligt een diepe wijsheid. Ook christenen die het menselijke vermogen tot beslissen en kiezen voor God en het goede volgens de gereformeerde opvatting op een onbijbelse manier overwaarden, belijden in de binnenkamer doorgaans toch hun diepe afhankelijkheid van de Heere God. Het is de ervaring, ook van veel gereformeerde christenen, dat leerstellige verschillen gelukkig niet altijd zo doorwerken dat daarmee wezenlijk contact en gezamenlijke geloofsbeleving worden verhinderd. Jim Packer zegt het zo: “Op onze knieën zijn we het allemaal eens”.¹

Toch bestaat er, zoals hij zegt, “een wijdverbreid wantrouwen dat het vaste geloof in Gods soevereiniteit noodzakelijkerwijs het juiste begrip over de menselijke verantwoordelijkheid zou ondergraven”.² Packer zegt dit vanuit een Angelsaksische evangelicale achtergrond. Mijns inziens is dit probleem in ons gereformeerde klimaat juist andersom: velen denken dat wie de menselijke verantwoordelijkheid benadrukt, tekort doet aan Gods soevereiniteit. Hoe komt het nu dat veel christenen spanning ervaren tussen deze twee lijnen in de Schrift: enerzijds Gods soevereiniteit, die bijvoorbeeld tot uitdrukking komt in Zijn verkiezing en in onze volstrekte afhankelijkheid van Zijn genade en anderzijds onze verantwoordelijkheid? Waarom menen veel christenen, althans in de praktijk van de evangelisatie, te moeten kiezen tussen één van beide waarheden, tussen “als God mensen wil redden, zal Hij dat Zelf wel doen” en “laten we in deze generatie de wereld redden voor Jezus”? Packer noemt hiervoor vier oorzaken:³

- a. het binnensluipen van rationalistische speculaties
- b. het vurig verlangen naar een helder systeem
- c. afkeer van mysteries en God wijzer dan de mens te laten zijn
- d. de Schrift onderwerpen aan de eisen van de zogenaamde logica

Inderdaad denk ik, waar wij te maken hebben met zowel een arminiaanse als een ultra-gereformeerde zwakte op het gebied van evangelisatie, dat deze vooral te wijten zijn aan deze

¹ Packer 1995:16.

² Packer 1995: 10.

³ Packer 1995:15.

vier oorzaken. Beide benaderingen zijn pogingen om Gods soevereiniteit en de menselijke verantwoordelijkheid ten koste van elkaar onder te brengen in één sluitend theologisch systeem.

Jacobus Arminius (1560-1609) had grote moeite met de gereformeerde leer van verzoening en uitverkiezing. Zijn volgelingen, de arminianen of remonstranten, stelden daarbij een belangrijke vraag. Die ging over de reikwijdte van Christus' verzoening. Kun je, zo vroegen de arminianen, wel met ernst het heil aan iedereen aanbieden, als je tegelijk gelooft dat Christus niet voor iedereen gestorven is? De gereformeerden, bij monde van Gomarus en de Dordtse Synode (1618-1619), zeiden dat dat wel kon en ook moest. Wanneer Christus voor iedereen is gestorven, maar het heil niet aan iedereen wordt toegepast, zou je veronderstellen dat de Heilige Geest langs een ander spoor werkt dan Christus. Immers, Hij past het heil toe, maar in de arminiaanse visie doet Hij dat veel beperkter dan de reikwijdte van Christus' verzoening. Hoe is dit te verzoenen met de eenheid van het werk van Christus en de Geest, Die ook van de Zoon uitgaat? Wil Christus dan dat iedereen behouden wordt, maar de Heilige Geest wil dat niet? De wetenschap dat Christus' bloed niet voor allen is vergoten, hoeft ons echter niet af te houden van een welmenend aanbod van genade aan iedereen. Wij hoeven niet te speculeren over wie verkoren is en wie niet; wij moeten het evangelie prediken, om zo Gods roeping waardoor Hij mensen trekt, tot allen te laten komen.

De arminianen stelden daartegenover dat Christus' verzoening universeel is, dat wil zeggen dat Hij voor iedereen gestorven is. Daarmee is de *mogelijkheid* tot behoud door Gods genade in Christus gegeven, omdat Hij voor allen is gestorven. De *verwerkelijking* daarvan hangt echter af van de reactie van de mens op die mogelijkheid. Binnen dit denkkader kun je dus *zeggen* dat iemand moet kiezen voor Jezus of Jezus aannemen en ook daadwerkelijk *bedoelen* dat het van die keuze afhangt of iemand ook zalig wordt. Het is duidelijk dat iemand die in dit kader denkt, ook niet veel kan met de gereformeerde leer van de uitverkiezing. In deze leer ligt namelijk een zwaar accent op Gods soevereiniteit. Arminius' nadruk op de menselijke vrijheid kwam o.a. tot uitdrukking in zijn gedachte dat God Zijn volk verkiest op grond van vooruitgezien geloof en gehoorzaamheid.⁴ De verkiezing is dan een reactie van God op ons geloof en niet de oorzaak ervan.

De leer van Arminius werd een voornamelijk invloed in het 18^e-eeuwse evangelicalisme, vooral in het methodisme van de gebroeders Wesley, Charles (1707-1788) en John (1703-1791). Hoewel er verschil is tussen het 'evangelisch arminianisme' van de Wesley's en de remonstrantse leer van Arminius, "beslist uiteindelijk ook bij (John) Wesley de mens", aldus Van Genderen.⁵ Dat het echter ook hier moeilijk is goed te onderscheiden tussen theologie en de praktisering ervan, blijkt uit het volgende gesprek van Charles Simeon met John Wesley:

Simeon: "Mijnheer, ik begrijp dat u een arminiaan genoemd wordt; en ik word soms een calvinist genoemd en daarom denk ik dat we de degen moeten kruisen. Maar voordat ik besluit de strijd aan te gaan, wil ik u, met uw toestemming, een paar vragen stellen... Met uw verlof mijnheer, voelt u zichzelf een verdorven schepsel, zo verdorven dat u er nooit aan zou denken u tot God te keren als God dit niet van tevoren in uw hart gelegd had?" "Ja", zegt de oudgediende, "dat doe ik inderdaad." "En voelt u zichzelf volkomen onbekwaam God te behagen door iets dat u zelf zou kunnen doen; en ziet u voor uw redding uitsluitend en alleen op het bloed en de gerechtigheid van Christus?" "Ja, uitsluitend en alleen op Christus". "Maar mijnheer, aangenomen dat u eerst door Christus behouden bent, moet u dan niet op de één of andere manier daarna uzelf

⁴ Van Genderen, Velema 1992: 482; McGrath 1997: 454.

⁵ Van Genderen, Velema 1992: 482.

behouden door uw eigen werken?” “Nee, ik moet vanaf het begin tot het eind door Christus behouden worden.” “Als u dan toegeeft dat u aanvankelijk door Gods genade bekeerd bent, moet u dan niet op de één of andere manier uzelf niet behouden door uw eigen kracht?” “Nee.” “Hoezo, moet u dan ieder uur en ieder moment door God gedragen worden, zoals een kind door zijn moeder?” “Ja, helemaal.” “Is dan al uw hoop om voor Gods Koninkrijk bewaard te worden op Gods genade en ontferming gericht?” “Ja, buiten Hem heb ik geen hoop”. “Als dat het geval is, mijnheer, dan zal ik met uw verlot mijn degen weer in de schede steken; want dat is al mijn calvinisme; dit is mijn verkiezing; mijn rechtvaardigmaking door het geloof, mijn uiteindelijke volharding; het is in wezen alles wat ik ook geloof; en daarom zullen we, met uw verlot, in plaats van woorden en termen onze gemeenschappelijke basis te laten zijn, ons hartelijk verenigen in de dingen waarover we het eens zijn.”⁶

Uit dit gesprek komt naar voren wat we hierboven al noteerden, namelijk dat ook iemand met een theologie van ‘goddelijke mogelijkheid en menselijke verwerkelijking’, in zijn of haar persoonlijk geloofsleven desalniettemin een diepe afhankelijkheid van God tentoon spreidt. De meesten van ons kennen het verschijnsel dat een aanvankelijke ‘arminiaan’ in een gesprek van mens tot mens ‘best lijkt mee te vallen’. We moeten hier ook rekening houden met het feit dat accenten in prediking en evangelisatie soms net wat anders kunnen liggen dan in de dogmatiek. De hervormde theoloog Noordmans zei al dat de prediking de dogmatiek scheef trekt.

Dit neemt niet weg dat een arminiaanse theologie een gevaarlijke nadruk legt op de menselijke verantwoordelijkheid, ten koste van Gods soevereiniteit. Dit is niet alleen onbijbels -het brengt scheiding tussen het werk van Christus en dat van de Geest en het veronachtzaamt dat wij in onze zaligheid en heiliging *volledig* afhankelijk zijn van God-, het is ook onpastoraal. Want als onze zaligheid op de een of andere manier ook van ons afhangt, kunnen wij dan ooit zeker zijn van ons behoud? Wie zichzelf een beetje kent, weet dat ons hart geneigd is tot zelfbedrog, weet ook dat de zonde geworteld is in zijn bestaan. Wanneer de kwaliteit van mijn geloof en mijn leven invloed hebben op mijn zaligheid, hoe kan ik dan ooit zekerheid hebben? Het is niet voor niets dat de arminianen, maar ook veel van hun al dan niet evangelische nazaten, leerden en leren dat afval van de heiligen mogelijk is. Van de weeromstuit brengt dit vaak een gevaar van wetticisme met zich mee en een ongezonde nadruk op heiliging en vervolmaking die geen genadegift is, maar een menselijke verplichting. Men kan dan met de mond belijden dat ‘de zaligheid van God’ is, zoals een Opwekkingslied terecht zegt, maar leven vanuit de drang dat God en mens samenwerken tot behoud. Dit is in feite een gevolg van het opsluiten van de schriftgegevens in een theologisch systeem, zoals hierboven aangegeven. Logica gaat dan heersen over de Bijbel.

Augustinus heeft in één van zijn preken onvergetelijk verwoord, enerzijds hoe dwaas het is (en hoe gevaarlijk!), wanneer iemand zich aanmatigt op eigen kracht op te kunnen stomen naar de hemel en anderzijds welke troost ligt in de wetenschap dat ook het ontvangen van genade genade is. De diepte van deze woorden rechtvaardigt de lengte van het citaat:

“Neemt mijn juk op. Hebt u dit juk opgenomen? Hebt u het werkelijk opgenomen? Voelt u, dat u een berijder hebt? Hebt u dit juk opgenomen? U zegt: ja. Voelt u, dat u een bestuurder hebt? Zeker, zegt u. Zeg dan tot Hem: richt mijn schreden naar Uw Woord. Hij bestuurt u onder Zijn juk en onder Zijn last. Opdat Zijn last licht zij en Zijn juk zoet, heeft Hij liefde in u opgewekt. Voor iemand die bemint, is het zoet, voor iemand die niet bemint, hard. Voor wie bemint, is het zoet: God heeft deze zoetheid

⁶ Geciteerd bij Packer 1995: 13-14.

gegeven. Of wellicht, omdat u gekomen bent op Zijn woorden: komt allen tot Mij, wilt u uzelf de verdienste aanmatigen, gekomen te zijn? Wel, zo zegt u, ik ben tot Hem gekomen uit eigen vrije wil, uit eigen beweging. Omdat ik gekomen ben, verkwikt Hij mij; omdat ik gekomen ben, legt Hij mij Zijn juk op, dat zoet is. Hij die de liefde geeft, legt mij een lichte last op, mij die Hem liefheb en bemin. Dit alles heeft Hij in mij gedaan, maar... omdat ik tot Hem gekomen ben. Denkt u er dus zo over? Maar wat hebt u, dat u niet gekregen hebt? Hoe bent u gekomen? Door het geloof gedreven bent u gekomen. Maar u bent er nog niet! Wij zijn nog onderweg, wij zijn gekomen, maar nog niet aangekomen. Dient de Heer in vrees en juicht Hem toe met ontzag, opdat de Heer niet toorne en u niet van de rechte weg af ten verderve gaat. Pas op, dat u niet, doordat u u aanmatigt, zelf de rechte weg gevonden te hebben, van de rechte weg ten verderve gaat, juist door die aanmatiging. Ik ben, zo zegt u, gekomen uit vrije wil, uit eigen beweging ben ik gekomen. Waarom zwelt u van trots? Waarom blaast u u zo op? Wilt u weten, dat ook dit u gegeven is? Luister naar Hem, die u geroepen heeft: niemand kan tot Mij komen, indien de Vader, die Mij zond, hem niet trekt. Amen.”⁷

Het dwingen van de Bijbel in een logisch systeem, gebeurt in omgekeerde richting bij de ultra-gereformeerde benadering. Hier wordt zoveel nadruk gelegd op Gods soevereiniteit dat de Grote Opdracht eronder lijdt. Wanneer God van eeuwigheid heeft bepaald wie er zalig wordt en wie verloren gaat, wat doet onze inzet er dan nog toe? Voor evangelisatie heeft dit twee gevolgen. In de eerste plaats lijdt het aanbod van genade hieronder. De praktijk is dat onder deze theologie er een beperkt genade-aanbod wordt gebracht, meestal in de vorm van een woord voor de uitverkorenen. In de tweede plaats krijgt evangelisatie op zijn zachtst gezegd geen zwaar accent, want wat voegt evangelisatie toe aan Gods besluit? Ook hier wordt, om een sluitende theologie te krijgen, de ene bijbelse waarheid (de verantwoordelijkheid van de mens) opgeofferd aan de andere (de soevereiniteit van God). Ook dit is onbijbels en onpastoraal. In feite is deze benadering in mijn ogen nog veel schadelijker voor de praktijk van de evangelisatie dan die van de evangelische arminianen. Met alle kritiek op mensen als Wesley en hun evangelische nazaten, zal niemand toch ontkennen dat hun inzet en ijver voor het Koninkrijk vaak voorbeeldig is. Hun bewogenheid met een verloren wereld is onverdacht. Door middel van het werk van de grote Angelsaksische opwekkingspredikers zijn talloze mensen door God behouden voor de eeuwigheid.⁸ Hetzelfde kunnen we, vrees ik, niet zeggen van de ultra-gereformeerde benadering. Daarmee zeg ik niet dat ook in deze kringen geen echte gelovigen worden gevonden. Dat staat buiten kijf. Maar werfkracht hebben zij niet veel, in tegenstelling tot hun ‘arminiaanse’ tegenhangers.

In zekere zin zijn de arminiaanse en de ultra-gereformeerde evangelisatie een Scylla en Charybdis voor de gereformeerde benadering. Hier heeft men altijd geprobeerd de goddelijke soevereiniteit en de menselijke verantwoordelijkheid bij elkaar te houden, maar tegelijk ervaart men de verleiding van eenzijdigheid naar beide kanten. De gereformeerde evangelisatie mag overigens theologisch evenwichtiger zijn dan de beide voorgaande vormen, we moeten tegelijk ook zeggen dat ook haar werfkracht geringer is dan die van de meeste vormen van evangelisch-arminiaanse evangelisatie. Bovendien is de praktijk vaak minder evenwichtig dan de leer. Velen laten zich toch verleiden tot een keus tussen het ene of het andere, wanneer zij daadwerkelijk bezig zijn met een evangeliserend gesprek. Niet zelden slaat de slinger dan door in de richting van de menselijke verantwoordelijkheid, omdat de situatie van zo’n gesprek daar nu eenmaal om lijkt te vragen. Maar een gereformeerde die een beetje gevoelig is voor wat hem of haar is geleerd, zal zich hierbij toch niet gemakkelijk

⁷ *Sermo* 30, VIII, 10.

⁸ Vgl. hier verder Verkuyl 1978: 24-29.

voelen. Zo blijft men ietwat hinken op twee gedachten en uiteindelijk is dat schadelijk voor de helderheid en de zeggingskracht van de boodschap. De vraag is: hoe kunnen we mensen aanspreken op hun verantwoordelijkheid, zonder daarmee uit het oog te verliezen dat het God is Die mensen trekt? Om die vraag te beantwoorden, wil ik eerst een aantal dingen zeggen over het verschijnsel taal.

Taal

Veel van de vragen waar we voor staan, zo niet alle, hebben te maken met taal. Wat *zeggen* we nu eigenlijk wanneer we de uitspraak doen dat iemand moet kiezen voor Jezus? Voor sommigen is dat antwoord gemakkelijk. Eén van de misvattingen over uitdrukkingen als ‘kiezen voor Jezus’ en ‘Christus aannemen’ is dat ze altijd en overal hetzelfde betekenen. Men gaat er vaak van uit dat deze uitdrukkingen *altijd* een keuze inhouden die voortkomt uit een vrije wilsbeslissing en waarvan Gods heil in zekere mate afhankelijk is. Met andere woorden, een soort arminiaanse samenwerking (*synergisme*) tussen God en mens ten aanzien van de zaligheid. Dat is echter niet zo. We zien dat heel gemakkelijk aan allerlei andere uitingen. Ook die betekenen niet altijd en overal hetzelfde. Ik zal dat uitleggen aan de hand van een paar voorbeelden.

Een directeur van een groot bedrijf zit achter zijn bureau te werken. Dan komt zijn secretaresse binnen. Ze laat de deur wagenwijd openstaan. Hij kijkt niet op van zijn papieren en zegt kortaf: “De deur staat open”.

Een predikant houdt een gloedvolle preek, waarin hij aangeeft hoe groot de liefde van God is voor zondaren. Op een gegeven moment steekt hij beide armen in een weids gebaar in de lucht en roept: “De deur staat open!”.

In deze beide situaties betekent de uitspraak “de deur staat open” duidelijk wat anders. De directeur bedoelt dat de secretaresse de deur moet sluiten, terwijl de predikant de gemeente wijst op de vrije toegang tot Gods genade. We kunnen hieruit concluderen dat de betekenis van een uitspraak voor een belangrijk deel afhangt van de *context* waarin die wordt gedaan. Om het concreet te maken: het is goed mogelijk dat de uitdrukking ‘kiezen voor Jezus’ wat anders betekent in een evangeliserend gesprek dan als onderwerp voor een catechisatie-avond. Het *hoeft* niet, maar we moeten in elk geval open staan voor de mogelijkheid dat deze uitdrukking niet noodzakelijk overal de dogmatische lading meekrijgt die hij in remonstantse theologieën heeft.

Nog een voorbeeld. Op de snelweg passeer ik een lelijke Eend. Het vehikel rijdt niet al te hard, maar in het voorbijgaan zie ik op de achterraut een sticker: “Mijn andere auto is een Porsche!”. Altijd goed voor een glimlach. Stel nu eens dat dezelfde sticker was geplakt op een Ferrari... Wat gaat er door mij heen als zo’n rode bolide mij voorbijzoeft, met achterop een sticker “mijn andere auto is een Porsche!”?

Het is duidelijk dat wat ten aanzien van de bezitter van een lelijke Eend als humor geldt, voor de chauffeur van een Ferrari als het toppunt van bluf wordt beschouwd. Dezelfde tekst, maar met een geheel andere betekenis. Met andere woorden, het maakt niet alleen uit in welke *context* een uitspraak wordt gebezigd, maar ook *door wie*. Lelijke Eend en Ferrari staan allebei ergens voor. Ze verwijzen naar een bepaalde levensstijl, overtuiging, een welstandsniveau. Kortom, ze zeggen -al dan niet terecht- iets over hun bezitters. Wat zijn het

voor mensen? Wat is hun situatie? Hoe zijn hun overtuigingen? In het vorige voorbeeld zou het nogal wat uitmaken of de directeur tegen zijn secretaresse zei dat de deur openstond of dat de secretaresse het tegen haar directeur zei! Zij hebben beiden een andere rol en daarmee een andere verhouding tot elkaar. Zo heeft de evangelist een andere rol dan de gemeentepredikant of de hoogleraar dogmatiek. We moeten ons steeds afvragen: *wie* zegt het? In welke functie staat hij of zij? Wat zijn zijn of haar overtuigingen en ervaringen? Wat is zijn of haar levensgeschiedenis? Dit zijn allemaal bepalende invloeden op de betekenis van zijn of haar uitspraken!

Helpt de Bijbel ons hier verder? Op het eerste gezicht niet. De Bijbel lijkt zowel de menselijke verantwoordelijkheid ('kiezen') te benadrukken als de soevereiniteit van God ('verkiezen'). Met andere woorden, elke ketter kan zijn letter vinden. We vinden in de brieven van de apostel Paulus zowel teksten die de menselijke verantwoordelijkheid benadrukken, met name in de aansporende gedeelten aan het eind, als teksten die de absolute afhankelijkheid van de mens belijden. De brief aan de Efeziërs bijvoorbeeld lijkt zelfs opgebouwd volgens een stramien, waarbij in de eerste drie hoofdstukken onze afhankelijkheid van Gods verkiezing breed wordt uitgemeten (overigens in een juichende toonzetting!) en vervolgens de menselijke verantwoordelijkheid wordt aangesproken, die tot uitdrukking komt in woorden als "wandelen" (4:1, 17, 22; 5:2, 8, 15), "aandoen - afleggen" (4:24-25), "de duivel geen voet geven" (4:27). De brief rondt af met een aansporing: "Weest krachtig in de Here" (6:10), waarin beide noties op de een of andere wijze zijn verbonden. Maar wie dit in een systeem wil onderbrengen, moet toch verklaren hoe het komt dat uitgerekend deze zin is geschreven in de gebiedende wijs. Hoe kunnen *wij* ervoor zorgen dat wij krachtig zijn in de *Heere*?

Ook de brief aan de Filippenzen is 'berucht' om dit soort teksten. De bekendste is wel 2:12-13: "... blijft (...) uw behoudenis bewerken met vreze en beven, want God is het die om zijn welbehagen zowel het willen als het werken in u werkt". Ook in deze brief vinden we die, vanuit systematisch en 'logisch' oogpunt, vreemde mengeling tussen verantwoordelijkheid en afhankelijkheid. En wat te denken van Jezus' oordeel over Judas: "Want de Zoon des mensen gaat wel heen, naar hetgeen beschikt is, doch wee die mens door wie Hij verraden wordt!". Hoe zijn hier voorbeschikking en verantwoordelijkheid met elkaar te rijmen? Toch staan ze naast elkaar, blijkbaar zonder dat Jezus of de evangelist hier moeite voelde of behoefte had aan nadere uitleg.

Met deze voorbeelden in het achterhoofd, zien we dat we ook niet veel verder komen door elkaar met teksten om de oren te slaan. Wie kent ze niet, die discussies waarin de één zegt: "Het moet je gegeven worden" en de ander benadrukt: "Ja, maar er staat toch ook 'allen die Hem *aangenomen* hebben' of '*kies* dan heden wie gij dienen zult'". Oeverloos bestoken we elkaar met veelal uit het verband gerukte teksten en we gaan naar huis zoals we gekomen waren.

Voor alle duidelijkheid: ik kies met nadruk voor de eerste optie. Geloof en bekering moeten ons *gegeven* worden. Zoals J. van der Graaf, studiesecretaris van de Gereformeerde Bond zei: "Ook om genade te ontvangen, is genade nodig". Daar wil ik niets af doen, integendeel. Wanneer Paulus zegt dat we onze behoudenis moeten werken met vreze en beven, voegt hij er in één adem aan toe dat het God is die in ons werkt, beide het willen en het werken. Dat kan blijkbaar. Ik geloof niet dat Paulus hier zichzelf corrigeert, met het oog op eventuele arminiaanse dwalingen, zodat het tweede deel van de zin als het ware een 'verbetering' is van

het eerste. Dat is historisch onmogelijk. Blijkbaar kon voor hem moeiteloos samengaan, wat voor ons problematisch is.

Mijns inziens zit het probleem voor een belangrijk deel hier op vast, dat wij onvoldoende onderscheiden wat de *context* is van een bepaald woord van Paulus of een andere bijbelschrijver en *wie* het zegt (of in het geval van Paulus: in welke hoedanigheid hij het zegt). Om te beginnen met het laatste: het is duidelijk genoeg dat we Paulus bepaald geen arminiaan kunnen noemen. Niemand legt sterker dan hij alle nadruk op de algenoegzaamheid en de absolute noodzakelijkheid van Gods genade. Blijkbaar kan dat dus: dat iemand die daar zo sterk in gelooft en het uitdraagt, daarbij toch zegt: “*Werk uw behoud*”.

Wat betreft het eerste: het blijkt steeds dat, wanneer de menselijke verantwoordelijkheid in het geding is, in een context van verkondiging, de Bijbel onbevangen woorden als “werken” en “aannemen” gebruikt. Dit komt op geen enkele manier in mindering op de diep-bijbelse overtuiging dat wij in alle zaken van geloof en (dagelijkse) bekering volledig afhankelijk zijn van Gods genade. Wanneer de nadruk ligt op de leer en een juiste overdracht daarvan, wordt dit gegeven veel sterker benadrukt.

Wij kunnen dus teksten niet zomaar tegen elkaar uitspelen, door een dogmatiserende leeswijze. Integendeel, wij moeten accepteren dat beide soorten uitspraken schriftuurlijk kunnen zijn, mits zij worden gebruikt in gelijksoortige contexten en tegen de achtergrond van gelijksoortige overtuigingen. Het gaat m.i. dus mis, wanneer iemand uit de tekst “kiest dan heden wie gij dienen zult” (Joz. 24:15), de leerstellige conclusie trekt dat de mens ‘dus’ een vrije wil heeft. De uitspraak wordt dan overgebracht naar een (dogmatische) context waarvoor hij niet is bedoeld en krijgt daarmee een andere betekenis. Vergelijk het met de directeur die tegen zijn secretaresse roept “de deur staat open”, maar nu niet wanneer zij binnen is, maar wanneer zij op het punt staat het kantoor binnen te komen. De uitspraak die eerst de betekenis had van een verborgen verwijt of aansporing, wordt nu een vriendelijke uitnodiging. De woorden zijn niet veranderd, maar wel de context (en dat hoeft maar een meter te schelen!). Wie echter een niet-christen die aarzelt of hij nu wel of niet zijn oude leven zal opgeven, aanspoort in gelijksoortige bewoordingen als Jozua deed met Israël, blijft volledig binnen de bijbelse marge.

Zo kunnen we ook niet uit de tekst “het is God die beide het willen en het werken in u werkt” concluderen dat elk aandringen op eigen verantwoordelijkheid in een evangeliserend gesprek ‘dus’ arminiaans is. We veronachtzamen daarmee in de eerste plaats *wie* het zegt (namelijk de apostel Paulus, die toch in één adem erop aandringt om te ‘werken’) en anderzijds de *context* waarin het wordt gezegd. Of om het nog weer anders te zeggen: zowel bij ‘kiezen’ (als menselijke keuze) als bij ‘verkiezen’ (als keuze van Godswege) gaat het erom dat wij niet verabsoluteren en teksten tijd- en contextloos gaan toepassen.

Aandringen op een keuze?

Wanneer Paulus (of wie dan ook) uitspraken doet, die (los van hun context) ook door Arminius gedaan zouden kunnen zijn, wil dat nog niet zeggen dat ze arminiaans zijn. Dezelfde *woorden* gebruiken, betekent niet dat men ook hetzelfde *zegt*. Wat de Bijbel bedoelt is dat wij volledig afhankelijk zijn van Gods genade. Die afhankelijkheid geldt niet alleen voor de rechtvaardiging, maar ook voor onze heiliging (vergelijk het gesprek tussen Simeon en Wesley hierboven). Maar binnen die context, tegen die achtergrond kunnen wij ook

aandringen op een keus van mensen. In feite is het zo dat de Bijbel laat zien dat onze keuze alleen zin heeft in de context van Gods genade. Een voorbeeld kan dat misschien verhelderen.

Een kind dat zijn natuurlijke vader ‘papa’ noemt, heeft gelijk. Het is als het ware een vanzelfsprekende zaak voor het kind om dat te doen. De benaming ‘papa’ wordt echter wel uitgesproken door het kind, maar ontleent zijn geldigheid niet aan wat het kind zegt of doet. Het woord ‘papa’ functioneert alleen binnen de vader-kind-relatie. Die relatie is begonnen, in de zin van verwekking en acceptatie, door de vader. Bij een adoptief-vader geldt dat nog sterker, omdat daar het woord ‘papa’ alleen zin heeft, wanneer de aldus aangesprokene het kind heeft *aangenomen*, hoewel hij daartoe niet verplicht was. Het is die vader-kind-relatie, natuurlijk of niet, die het woord ‘papa’ zijn betekenis geeft. Ten diepste is het dus de vader die dat woord betekenis geeft, ook al gaat de aanroep uit van het kind. Wanneer mijn dochtertje in de supermarkt andere mannen ‘papa’ noemt (en toen ze nog wat kleiner was, heeft ze dat ook wel gedaan), is dat in zekere zin haar vrije keus, maar het woord is in dat verband niet meer dan een loze kreet, goed voor een glimlach. Het wordt niet ingevuld door een relatie. Kortom, het woord ‘papa’ krijgt alleen betekenis binnen de juiste *context* (namelijk een door de vader begonnen relatie) en wanneer het uitgesproken wordt door de juiste *persoon* (namelijk een kind dat ook echt mijn kind is en weet dat dat zo is).

Geloof is een gave van God. Maar betekent dit nu dat we niet mogen aandringen op een keuze, een beslissing of een aanname bij de belangstellende niet-christen? Ik geloof dat het een niet hoeft te strijden met het ander. Het geloof is niet *creatief* (= het heil bewerkend), maar *receptief* (= het heil ontvangend). Het geloof is een instrument, door God gegeven, waarmee wij Gods gerechtigheid kunnen omhelzen.⁹ Doordat God ons zoekt, gaan wij zelf zoeken (Flp. 3:14). Binnen dit kader kunnen wij m.i. spreken van het “aannemen van Jezus” of zelfs, ietwat eigentijdser, “kiezen voor Jezus”. Zolang dit maar niet betekent dat ons ‘aannemen’ of ‘kiezen’ onze zaligheid op de een of andere manier *bewerkt*. Zoals het woord ‘papa’ alleen betekenis krijgt binnen een relatie op het ontstaan waarvan het kind zelf geen invloed heeft, zo kan het woord ‘kiezen’ of ‘aannemen’ ook alleen zijn juiste betekenis krijgen binnen de context van louter genade. Wie binnen die context en als iemand die dat van harte gelooft, bij een niet-christen aandringt op een keus, mag dat in goed vertrouwen doen. Wie aandringt op een keus, vanuit de gedachte dat de ander het nu waar moet gaan maken, lijkt op iemand die een kind aanspoort tegen een wildvreemde man ‘papa’ te roepen.

In plaats van een ander te beoordelen op zijn woordgebruik, kunnen we daarom beter doorvragen naar wat de ander *bedoelt* met een bepaalde uitdrukking. Hoe functioneert deze in zijn totale theologie? In welke context zegt hij dit? Een fraai voorbeeld van zo’n gesprek is hierboven vermeld met de conversatie tussen Charles Simeon en John Wesley. Laten we daarbij steeds bedenken dat gereformeerde evangelisatie zich niet moet richten op het moment van bekering en overgave, maar ook een proces is. In de vroege kerk werd twee jaar uitgetrokken voor catechese ten aanzien van belangstellende jonggelovigen. Dit geeft aan dat iemand die het eerste aarzelende ‘papa’ heeft uitgesproken, daarmee nog lang niet voldoende inzicht heeft in wat het ten diepste inhoudt om dat te zeggen en waarom hij dat mag zeggen.

Aandringen bij iemand op een overgave aan Gods genade is daarom ten diepste iemand aansporen om God te eren. Waarin ligt groter blijdschap voor de Heere dan dat zondaren erkennen wat Hij voor hen heeft gedaan en belijden dat zij alleen door Zijn genade kunnen leven (Lk. 15:6-7)? Waarin ligt Zijn eer, anders dan in de vestiging van Zijn Koninkrijk? Ons spreken staat in het perspectief van Gods werk. Gods werk vormt er als het ware de buitenste

⁹ Vgl. Van Genderen, Velema 1992: 544.

kaften van. Wanneer wij evangeliseren (d.i. *vreugdebode* zijn!), staan wij in dienst van het Koninkrijk van God. Wij mogen mensen uitnodigen dat Koninkrijk binnen te gaan.

Wat zullen wij dus zeggen? Met het oog waarop zullen wij spreken? In Jesaja 40 wordt de vraag als volgt beantwoord:

“Klim op een hoge berg, vreugdebode Sion;
verhef uw stem met kracht, vreugdebode Jeruzalem;
verhef ze, vrees niet;
zeg tot de steden van Juda:
‘Zie, hier is uw God!’
Zie, de Here HERE zal komen met kracht
en Zijn arm zal heerschappij oefenen;
zie Zijn loon is bij Hem
en Zijn vergelding gaat voor Hem uit.
Hij zal als een herder Zijn kudde weiden,
in Zijn arm de lammeren vergaderen
en ze in Zijn schoot dragen;
de zogenden zal Hij zachtkens leiden.”

Stefan Paas
okt. 1999

Literatuur

- C. A. Bouman e.a. (red.), *Monumenta Christiana I*, Het Spectrum, Utrecht 1948
J. van Genderen, W. H. Velema, *Beknopte gereformeerde dogmatiek*, Kok, Kampen 1992
A. E. McGrath, *Christian Theology: An Introduction*, Blackwell, London 1997
J. I. Packer, *Evangelisatie en de soevereiniteit van God*, Novapres, Apeldoorn 1995
J. Verkuyl, *Inleiding in de evangelistiek*, Kok, Kampen 1978